МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інженерно-енергетичний факультет

Кафедра методики професійного навчання

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Методичні рекомендації

з вивчення дисципліни та виконання практичних робіт для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» спеціальності А5 «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології)» денної та заочної форм здобуття вищої освіти

Миколаїв
2026

УДК 37.013(091)
П24

Друкується за рішенням науково-методичної комісії інженерно-енергетичного факультету Миколаївського національного аграрного університету від 22. 09. 2026 р., протокол № 01

Укладач:

Короленко В.Л. – канд. пед. наук, старший викладач кафедри методики професійного навчання, Миколаївського національного аграрного університету;

Рецензенти:

Горбунова К. М. – зав. кафедри методики професійного навчання, канд. пед. наук, доцент кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет;

Білюк О. Г. – кандидатка педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Навчально-наукового педагогічного інституту імені В.О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

© Миколаївський національний аграрний університет, 2026

ЗМІСТ

	ВСТУП	4
1	Зміст дисципліни «Історія педагогіки»	6
2	Перелік питань для практичних занять з дисципліни «Історія педагогіки»	22
3	Список використаної літератури	24

ВСТУП

Дисципліна «Історія педагогіки» посідає важливе місце в системі професійної підготовки майбутніх педагогів, оскільки спрямована на формування професійних якостей, розвиток педагогічних здібностей і вдосконалення практичних умінь, необхідних для ефективного здійснення освітньої діяльності. У сучасних умовах розвитку освіти педагогічна майстерність розглядається як інтегрована характеристика особистості педагога, що поєднує професійні знання, педагогічні здібності, комунікативну компетентність, педагогічну техніку, творчий підхід до навчання та виховання, а також здатність до професійного самовдосконалення.

Вивчення дисципліни передбачає ознайомлення здобувачів вищої освіти з теоретичними основами Історії педагогічної майстерності, закономірностями педагогічної взаємодії, особливостями педагогічного спілкування, методами організації освітнього процесу та способами розв'язання професійно-педагогічних ситуацій. Особлива увага приділяється розвитку педагогічної культури, емоційної саморегуляції, мовленнєвої виразності, творчого мислення та здатності встановлювати конструктивні взаємини з учасниками освітнього процесу.

Мета дисципліни «Історія педагогіки» полягає у формуванні в здобувачів вищої освіти системи теоретичних знань про сутність, структуру та закономірності розвитку педагогічної майстерності, а також у розвитку професійно-педагогічних умінь і навичок, необхідних для ефективної організації навчання, виховання та професійної взаємодії в закладах освіти.

Основними завданнями дисципліни є:

- розкриття сутності, структури та основних компонентів педагогічної майстерності;
- ознайомлення з професійними вимогами до особистості сучасного педагога, його педагогічною культурою та професійною компетентністю;
- формування уявлень про педагогічні здібності, професійно значущі якості та шляхи їх розвитку;
- розвиток умінь педагогічного спілкування, організації конструктивної взаємодії та налагодження продуктивних відносин із здобувачами освіти;
- опанування основ педагогічної техніки, зокрема техніки мовлення, невербальної комунікації, емоційної саморегуляції та управління власною поведінкою;
- формування здатності аналізувати педагогічні ситуації, знаходити ефективні способи розв'язання професійних проблем і приймати обґрунтовані педагогічні рішення;
- розвиток творчого підходу до організації освітнього процесу, використання інноваційних методів і технологій навчання та виховання;
- виховання педагогічної відповідальності, толерантності, академічної доброчесності та поваги до особистості здобувача освіти;
- стимулювання потреби в самоосвіті, рефлексії та безперервному професійному самовдосконаленні.

У результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти мають усвідомити значення Історії педагогіки для успішної професійної діяльності, навчитися застосовувати теоретичні знання на практиці, удосконалювати власний стиль педагогічного спілкування та використовувати особистісно орієнтовані підходи в освітньому процесі. Опановування дисципліни створює підґрунтя для становлення компетентного, творчого, відповідального педагога, здатного ефективно діяти в умовах сучасного освітнього середовища.

Зміст дисципліни «Історія педагогіки»

Практичне заняття № 1

Тема: Виникнення виховання та розвиток освіти в первісному суспільстві й стародавніх цивілізаціях.

Мета практичного заняття

Розкрити історичні передумови виникнення виховання та його становлення як важливого суспільного явища; охарактеризувати особливості передавання життєвого досвіду в первісному суспільстві; визначити основні напрями розвитку виховання й освіти в стародавніх цивілізаціях; з'ясувати причини виникнення організованого навчання та появи перших шкіл; сформувати розуміння взаємозв'язку між розвитком суспільства й змінами в організації виховання та освіти.

Питання для обговорення

1. Виникнення виховання як історично зумовленого суспільного явища.
2. Особливості виховання дітей у первісному суспільстві.
3. Основні засоби та способи передавання життєвого досвіду від покоління до покоління.
4. Виникнення організованого навчання та перших освітніх осередків.
5. Особливості виховання й освіти в стародавніх цивілізаціях: Єгипті, Месопотамії, Індії та Китаї.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття необхідно розглянути виникнення виховання в контексті історичного розвитку людського суспільства. Виховання виникло як необхідна умова збереження та передавання досвіду, накопиченого попередніми поколіннями. Завдяки цьому молодші члени суспільства засвоювали способи добування їжі, виготовлення знарядь праці, організації спільної діяльності, дотримання звичаїв і правил поведінки.

Виховання в первісному суспільстві не було відокремлене від повсякденного життя. Діти навчалися через спостереження за дорослими, наслідування їхніх дій, участь у доступних видах праці, іграх, обрядах і колективній діяльності. Зміст виховання визначався умовами існування громади,

необхідністю підготовки молодого покоління до самостійного життя та виконання суспільних обов'язків.

Важливо звернути увагу на те, що в первісному суспільстві виховання мало колективний характер. Діти засвоювали не лише практичні вміння, а й норми взаємодії, традиції, уявлення про добро і зло, правила поведінки в громаді. Особливе значення мали усне передавання досвіду, розповіді старших, перекази, міфи, звичаї та обряди. У процесі підготовки варто з'ясувати, як ці форми забезпечували збереження культурної пам'яті та єдність спільноти.

Наступним етапом розвитку виховання стало виникнення перших держав і стародавніх цивілізацій. Ускладнення суспільного життя, розвиток землеробства, ремесел, торгівлі, державного управління та релігійних інституцій зумовили потребу в людях, які володіли спеціальними знаннями й уміннями. Це сприяло поступовому виокремленню навчання в самостійну діяльність.

Виникнення перших шкіл було пов'язане насамперед із необхідністю підготовки писарів, державних службовців, жерців та інших осіб, діяльність яких потребувала спеціальної освіти. Значне місце в навчанні посідали письмо, читання, лічба, засвоєння релігійних текстів і правил управління. Водночас доступ до освіти часто залежав від соціального становища людини, її походження та належності до певної суспільної групи.

Розглядаючи освіту в Стародавньому Єгипті та Месопотамії, необхідно зосередитися на ролі писемності, діяльності писарів і навчальних осередків. Освічені люди забезпечували ведення документації, облік майна, збір податків та функціонування державного апарату. Тому навчання мало переважно практичне спрямування, хоча водночас передбачало засвоєння релігійних і культурних традицій.

Виховання й освіта в Стародавній Індії значною мірою визначалися релігійними традиціями та суспільною структурою. Навчання було пов'язане із засвоєнням священних текстів, моральних норм, філософських уявлень і правил поведінки. Під час аналізу важливо враховувати, що можливості здобуття освіти відрізнялися залежно від суспільного становища людини.

У Стародавньому Китаї особливе значення надавалося моральному вихованню, шануванню старших, дисципліні, повазі до традицій і виконанню суспільних обов'язків. Ідеї Конфуція сприяли формуванню уявлень про значення освіти, самовдосконалення, моральної поведінки та відповідальності людини. Ці положення необхідно розглядати в контексті китайських суспільних відносин і державного управління.

Отже, історію виховання й освіти необхідно розглядати як процес поступових змін, зумовлених розвитком людського суспільства. Вивчення цього періоду допомагає зрозуміти, як від стихійного передавання життєвого досвіду людство перейшло до організованого навчання та формування перших освітніх систем.

Практичні завдання

1. Складіть порівняльну таблицю «Виховання в первісному суспільстві та освіта в стародавніх цивілізаціях», визначивши мету, зміст, методи й організаційні форми навчання.

2. Підготуйте коротке повідомлення про особливості освіти в одній зі стародавніх цивілізацій: Єгипті, Месопотамії, Індії або Китаї.

3. Проаналізуйте ситуацію: у первісній громаді дитина засвоює необхідні для життя вміння, спостерігаючи за дорослими та беручи участь у спільній діяльності. Визначте, які методи виховання використовуються та які переваги й обмеження має такий спосіб навчання.

4. Сформулюйте висновок про значення стародавніх освітніх традицій для подальшого розвитку школи та педагогічної думки.

Контрольні запитання

1. Які суспільні потреби зумовили виникнення виховання?
2. Якими були основні особливості виховання в первісному суспільстві?
3. Чому виникла потреба в організованому навчанні та перших школах?
4. Які особливості характеризували освіту в Стародавньому Єгипті та Месопотамії?
5. Які риси виховання й освіти були характерними для Стародавньої Індії та Китаю?
6. Яку роль відігравали релігія, традиції та суспільний стан у доступі до освіти?
7. Які спільні риси й відмінності мали освітні системи стародавніх цивілізацій?
8. Яке значення має вивчення історії виховання й освіти стародавнього світу для сучасного педагога?

Практичне заняття № 2

Тема: Виховання та освіта в античному світі: педагогічні ідеї Стародавньої Греції та Риму.

Мета практичного заняття

Охарактеризувати особливості розвитку виховання й освіти в Стародавній Греції та Римі; розкрити вплив суспільного устрою, культури й філософської думки на формування освітніх традицій античного світу; проаналізувати педагогічні погляди Сократа, Платона, Арістотеля та римських мислителів; визначити значення античної педагогічної спадщини для подальшого розвитку теорії та практики виховання.

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика виховання й освіти в античному світі.
2. Особливості виховання та організації освіти в Стародавній Греції.

3. Афінська та спартанська системи виховання: спільні риси й відмінності.
4. Педагогічні ідеї Сократа, Платона й Арістотеля.
5. Розвиток освіти та педагогічної думки в Стародавньому Римі.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття необхідно розглянути античну педагогіку як важливий етап становлення європейської освітньої традиції. У Стародавній Греції та Римі виховання й навчання поступово набували системнішого характеру, а питання про мету освіти, роль учителя, розвиток мислення та формування моральних якостей людини стали предметом філософського осмислення.

Антична педагогіка формувалася під впливом суспільного устрою, політичного життя, філософії, мистецтва й культурних традицій. Освіта розглядалася не лише як засіб передавання знань, а й як спосіб підготовки людини до виконання громадянських обов'язків. Водночас освітні можливості значною мірою залежали від соціального становища, статі та правового статусу людини.

Особливу увагу слід приділити вихованню в Стародавній Греції, де сформувалися різні підходи до підготовки молодого покоління. Найвиразніше відмінності виявлялися в системах виховання Спарти й Афін.

Спартанська система виховання була спрямована передусім на формування витривалості, дисциплінованості, фізичної сили, покори встановленим правилам і готовності до військової служби. Виховання мало переважно державний характер, а особисті потреби підпорядковувалися інтересам спільноти. Фізична підготовка, привчання до труднощів і суворе дотримання дисципліни посідали важливе місце в житті спартанської молоді.

Афінська система виховання орієнтувалася на гармонійний розвиток особистості, поєднання фізичного, розумового, морального та естетичного виховання. Освітній процес передбачав опанування грамоти, музики, поезії, лічби, а для юнаків із заможних родин — також гімнастичну підготовку, філософію та риторичне мистецтво. Важливе значення надавалося підготовці громадянина, здатного брати участь у суспільному та політичному житті.

Порівнюючи ці системи, потрібно визначити, як різні цілі суспільного розвитку впливали на зміст виховання. Спарта робила акцент на військовій підготовці та колективній дисципліні, тоді як Афіни приділяли більше уваги інтелектуальному, культурному й естетичному розвитку. Водночас обидві системи відображали потреби відповідних полісів і не забезпечували рівного доступу до освіти всім мешканцям.

Важливим складником античної педагогічної думки була філософія. Сократ розглядав бесіду як засіб пошуку істини, розвитку мислення й морального самовдосконалення. Його метод передбачав постановку запитань, аналіз відповідей, виявлення суперечностей і спонукання співрозмовника до самостійних висновків. Для сучасного педагога цей досвід важливий як приклад

організації діалогічного навчання, що активізує розумову діяльність здобувачів освіти.

Платон пов'язував виховання з формуванням справедливої людини та справедливого суспільства. У своїх працях він наголошував на значенні держави в організації освіти, послідовності виховання та доборі змісту навчання відповідно до здібностей людини. Аналіз його поглядів дає змогу зрозуміти, як античні мислителі обґрунтовували зв'язок між освітою, моральністю та суспільним порядком.

Арістотель розглядав виховання як важливу умову розвитку людських здібностей і формування доброчесності. Він підкреслював значення звички, розумного керування поведінкою, фізичного розвитку та інтелектуального навчання. На його думку, виховання мало сприяти формуванню людини, здатної діяти відповідально та свідомо. Під час обговорення варто звернути увагу на взаємозв'язок морального виховання, розвитку мислення й практичної діяльності.

Окремого розгляду потребує розвиток освіти в Стародавньому Римі. Римська освітня традиція значною мірою була орієнтована на підготовку людини до громадського життя, державної служби та судової діяльності. Початкове навчання передбачало опанування читання, письма й лічби, а подальша освіта могла включати граматику, літературу та риторику.

Марк Фабій Квінтіліан — римський педагог і теоретик ораторського мистецтва — у праці «Про виховання оратора» наголошував на важливості раннього виховання, професійної підготовки вчителя, урахування індивідуальних особливостей дитини та доброзичливого ставлення до вихованців. Він вважав, що ефективне навчання потребує не лише знань педагога, а й уміння пояснювати, підтримувати інтерес до навчання та сприяти моральному розвитку особистості.

Під час узагальнення матеріалу доцільно визначити, які ідеї античних мислителів зберегли значення в сучасній освіті. До них належать діалогічний характер навчання, розвиток критичного мислення, поєднання розумового й морального виховання, роль особистості вчителя та необхідність урахування здібностей здобувачів освіти. Водночас античні освітні системи потрібно оцінювати історично, зважаючи на обмеженість доступу до освіти й суспільні нерівності того часу.

Практичні завдання

1. Складіть порівняльну таблицю «Афінська та спартанська системи виховання», визначивши мету, зміст, методи, організацію та очікувані результати виховання.

2. Підготуйте коротку характеристику педагогічних поглядів одного з античних мислителів: Сократа, Платона, Арістотеля або Квінтіліана. Визначте ідеї, які можуть бути використані в сучасній освітній практиці.

3. Проаналізуйте педагогічну ситуацію: викладач замість готового пояснення ставить здобувачам освіти послідовні запитання, які допомагають їм

самостійно дійти висновку. Поясніть, із яким методом античної педагогіки пов'язаний такий підхід і які його переваги.

4. Підготуйте аргументовану відповідь на запитання: «Які ідеї античної педагогіки залишаються актуальними для сучасного вчителя?».

Контрольні запитання

1. Які суспільні та культурні чинники впливали на розвиток виховання в античному світі?
2. У чому полягали основні відмінності афінської та спартанської систем виховання?
3. Яке значення мав метод Сократа для розвитку діалогічного навчання?
4. Як Платон розумів роль освіти в житті людини та держави?
5. Які основні педагогічні ідеї Арістотеля?
6. Які особливості характеризували організацію освіти в Стародавньому Римі?
7. Який внесок зробив Квінтіліан у розвиток педагогічної думки?
8. Які положення античної педагогіки можуть бути використані в сучасній освітній практиці?

Практичне заняття № 3

Тема: Розвиток виховання й освіти в епоху Середньовіччя. Педагогічна думка доби Відродження.

Мета практичного заняття

Охарактеризувати особливості розвитку виховання й освіти в епоху Середньовіччя та добу Відродження; визначити вплив релігії, суспільних відносин і культурних змін на організацію навчання; розкрити роль монастирських і кафедральних шкіл, середньовічних університетів та гуманістичних освітніх осередків; проаналізувати основні ідеї гуманістичної педагогіки Відродження; з'ясувати значення історичного досвіду цих епох для подальшого розвитку європейської освіти.

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика виховання й освіти в епоху Середньовіччя.
2. Роль церкви в організації навчання та виховання.
3. Монастирські, кафедральні й міські школи. Виникнення середньовічних університетів.
4. Гуманістичні ідеї та зміни в розумінні мети виховання в добу Відродження.
5. Педагогічні погляди гуманістів і їхній вплив на розвиток освіти.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття необхідно розглянути розвиток освіти в контексті суспільних, релігійних і культурних змін, які відбувалися в Європі протягом Середньовіччя та Відродження. Ці історичні періоди відрізнялися за змістом освітніх ідеалів, організацією навчання та уявленнями про призначення людини, проте обидва зробили вагомий внесок у формування європейської освітньої традиції.

Середньовічна освіта розвивалася в умовах значного впливу християнської церкви. Релігійні установи були важливими осередками збереження писемної культури, переписування книг і передавання знань. Освітня діяльність переважно спрямовувалася на засвоєння релігійних текстів, формування моральних якостей відповідно до християнського світогляду та підготовку духовенства. Водночас поступово розширювалися можливості світської освіти, пов'язаної з потребами управління, торгівлі й міського життя.

Важливо звернути увагу на те, що середньовічна система освіти не була однорідною. Її зміст і доступність залежали від регіону, історичного періоду, соціального становища людини та типу навчального закладу. У різних країнах Європи освітні традиції розвивалися нерівномірно, а релігійні й світські складники навчання могли поєднуватися в різних пропорціях.

Монастирські школи відігравали важливу роль у збереженні книжної культури. При монастирях навчали читання, письма, співу, латинської мови, а також основ релігійного знання. У монастирських бібліотеках зберігали й переписували рукописи, завдяки чому передавалися твори античних авторів і праці середньовічних мислителів. Під час аналізу необхідно визначити, як діяльність монастирів сприяла збереженню та поширенню знань.

Кафедральні школи виникали при єпископських кафедрах і готували передусім духовних осіб, хоча з часом їхні освітні можливості розширювалися. У навчанні використовували елементи системи семи вільних мистецтв: тривіуму — граматики, риторики й діалектики — та квадривіуму, до якого входили арифметика, геометрія, музика й астрономія. Ця система стала важливою основою для розвитку європейської освіти.

Із розвитком міст і господарського життя зростала потреба в освічених людях, які могли працювати в адміністрації, правничій сфері, медицині та торгівлі. Це сприяло появі нових освітніх осередків і формуванню середньовічних університетів. Університети стали центрами вищої освіти, наукових дискусій і систематизованого вивчення знань. Навчання передбачало лекції, читання й коментування авторитетних текстів, диспути та публічне обґрунтування поглядів.

Під час розгляду середньовічної педагогічної думки доцільно звернути увагу на схоластику. Схоластика — інтелектуальна традиція, що прагнула систематизувати знання та узгодити релігійні положення з раціональним мисленням. У навчанні важливими були логічне міркування, аналіз текстів, формулювання запитань і дискусія. Незважаючи на обмеження, пов'язані з

авторитетністю традиційних джерел, ці методи сприяли розвитку аргументації та формуванню університетської культури.

Епоха Відродження ознаменувалася значними змінами в культурі, науці, мистецтві та уявленнях про людину. Поширення гуманізму посилило увагу до особистості, її гідності, здібностей, свободи мислення та можливостей саморозвитку. Освіта дедалі частіше розглядалася як засіб різнобічного розвитку людини, а не лише як підготовка до виконання релігійних обов'язків.

Гуманістична педагогіка наголошувала на необхідності врахування природних здібностей, інтересів і вікових особливостей вихованців. Гуманісти підтримували вивчення класичної літератури, історії, мов, філософії та моральних учень античних авторів. Важливими вважалися розвиток самостійного мислення, мовленнєвої культури, фізичних здібностей і моральної відповідальності.

Серед представників гуманістичної думки особливу увагу варто приділити Еразму Роттердамському, який підкреслював значення освіти, морального виховання та належної підготовки вчителя. Він виступав проти надмірної суворості й приниження дітей у навчальному процесі, наголошував на важливості доброзичливого ставлення до вихованців і послідовної організації навчання.

Вітторіно да Фельтре відомий своїм досвідом організації школи, у якій поєднувалися інтелектуальне, моральне та фізичне виховання. Його педагогічна практика демонструвала прагнення створити сприятливе освітнє середовище, у якому навчання не обмежувалося механічним запам'ятовуванням, а сприяло всебічному розвитку особистості.

Під час аналізу педагогічних ідей Відродження важливо з'ясувати, як зміни в розумінні людини впливали на мету, зміст і методи навчання. Порівняно із середньовічними освітніми традиціями, гуманістична педагогіка посилила увагу до індивідуальних здібностей, світських знань, культурного розвитку та особистої активності вихованця. Водночас ці зміни не означали повного зникнення релігійного складника освіти: релігійні та гуманістичні погляди часто співіснували.

Узагальнюючи матеріал, слід зазначити, що Середньовіччя сприяло збереженню книжної культури, розвитку шкільних установ і виникненню університетів, а Відродження посилило інтерес до особистості, гуманістичних ідеалів та різнобічної освіти. Вивчення цих періодів допомагає зрозуміти історичні витоки сучасних уявлень про доступ до знань, роль учителя, гуманізацію освітнього процесу та розвиток самостійного мислення.

Практичні завдання

1. Складіть порівняльну таблицю «Освіта в епоху Середньовіччя та добу Відродження», визначивши мету, зміст, провідні освітні установи, методи навчання та основні ідеали виховання.

2. Підготуйте коротке повідомлення про один із типів середньовічних освітніх установ: монастирську школу, кафедральну школу або університет. Розкрийте особливості організації навчання та його суспільне значення.

3. Проаналізуйте педагогічні погляди одного з гуманістів Відродження — Еразма Роттердамського або Вітторіно да Фельтре. Визначте, які положення його педагогічної спадщини можуть бути актуальними для сучасного вчителя.

4. Сформулюйте аргументований висновок про те, як гуманістичні ідеї Відродження змінили уявлення про особистість вихованця та мету освіти.

Контрольні запитання

1. Які чинники визначали розвиток виховання й освіти в епоху Середньовіччя?
2. Яку роль відігравала церква в організації середньовічної освіти?
3. Чим відрізнялися монастирські школи від кафедральних?
4. Які передумови сприяли виникненню середньовічних університетів?
5. Що таке схоластика та які методи навчання були характерними для неї?
6. У чому полягала сутність гуманістичного підходу до виховання в добу Відродження?
7. Який внесок у розвиток педагогічної думки зробили Еразм Роттердамський і Вітторіно да Фельтре?
8. Які ідеї педагогіки Відродження зберігають актуальність у сучасній освіті?

Практичне заняття № 4

Тема: Педагогічні погляди Яна Амоса Коменського та їхнє значення для розвитку світової педагогіки.

Мета практичного заняття

Розкрити основні положення педагогічної концепції Яна Амоса Коменського; охарактеризувати його внесок у становлення педагогіки як науки та розвиток дидактики; проаналізувати принципи навчання, запропоновані педагогом, і його погляди на організацію школи та діяльність учителя; визначити значення педагогічної спадщини Коменського для розвитку світової освіти й сучасної педагогічної практики.

Питання для обговорення

1. Історичні передумови формування педагогічних поглядів Яна Амоса Коменського.
2. Основні педагогічні ідеї та принципи навчання у творчій спадщині Коменського.
3. Принцип природовідповідності та його значення для організації освітнього процесу.
4. Класно-урочна система навчання та організація шкільної освіти.
5. Значення педагогічної спадщини Яна Амоса Коменського для сучасної теорії та практики освіти.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття необхідно розглянути педагогічну діяльність Яна Амоса Коменського в контексті розвитку європейської культури й освіти XVII століття. Коменський належить до визначних мислителів, які зробили вагомий внесок у формування педагогіки як системи наукових знань. Його праці сприяли осмисленню закономірностей навчання, визначенню принципів організації освітнього процесу та обґрунтуванню необхідності послідовної й доступної освіти.

Ян Амос Коменський розглядав освіту як важливу умову розвитку людини та вдосконалення суспільства. Він відстоював ідею широкої доступності навчання, наголошував на необхідності навчати дітей незалежно від їхнього соціального походження та статі. На його думку, освіта має сприяти не лише засвоєнню знань, а й моральному становленню особистості, розвитку розумових здібностей і підготовці до самостійного життя.

Особливу увагу необхідно приділити праці Коменського «Велика дидактика», у якій систематизовано основні положення теорії навчання. Педагог прагнув визначити загальні принципи, що забезпечували б упорядкованість, послідовність і результативність освітнього процесу. Він обґрунтовував необхідність організації навчання відповідно до вікових можливостей дітей, дотримання послідовності у викладанні матеріалу та використання доступних способів пояснення.

Важливим положенням педагогічної концепції Коменського є принцип природовідповідності. Він передбачає врахування природних особливостей людини, закономірностей її розвитку та вікових можливостей у процесі навчання й виховання. Педагог вважав, що освітній процес має будуватися послідовно, з переходом від простого до складного, від конкретного до абстрактного, від відомого до нового.

Принцип природовідповідності не означає пасивного очікування природного розвитку дитини. Йдеться про організацію навчання з урахуванням її можливостей, потреб і темпу засвоєння матеріалу. Для сучасного педагога ця ідея важлива під час добору завдань відповідної складності, визначення темпу заняття та створення умов для успішного опанування навчального змісту.

Вагоме місце в педагогічній спадщині Коменського посідає принцип наочності. Учений наголошував на необхідності залучати органи чуття до процесу пізнання та спиратися на безпосереднє сприйняття предметів і явищ. Наочність допомагає пов'язувати слово з конкретним змістом, полегшує розуміння складних понять і сприяє міцнішому засвоєнню знань.

У сучасній освіті принцип наочності реалізується за допомогою ілюстрацій, схем, таблиць, моделей, демонстрацій, навчальних відео та цифрових засобів. Водночас важливо пам'ятати, що наочний матеріал повинен відповідати меті заняття й допомагати розкривати зміст навчальної теми, а не лише виконувати декоративну функцію.

Необхідно також проаналізувати принцип систематичності й послідовності навчання. Коменський вважав, що знання потрібно подавати в логічно впорядкованому вигляді, забезпечуючи зв'язок між окремими темами та поступове ускладнення навчального матеріалу. Такий підхід допомагає формувати цілісну систему знань і запобігати фрагментарному засвоєнню інформації.

Із цим принципом пов'язані доступність навчання та врахування підготовленості вихованців. Навчальний матеріал має бути зрозумілим, але водночас забезпечувати поступове інтелектуальне зростання. Завдання педагога полягає в тому, щоб правильно визначати послідовність викладу, пояснювати нові поняття на основі вже засвоєних знань і систематично перевіряти результати навчання.

Особливе значення має внесок Коменського в розвиток класно-урочної системи навчання. Він обґрунтовував організацію навчального процесу в межах класів, формування груп учнів приблизно однакового віку, поділ навчального року на визначені періоди та проведення занять за встановленим розкладом. Така організація сприяла впорядкуванню шкільного життя, плануванню навчального змісту й координації діяльності вчителя.

Класно-урочна система в подальшому зазнавала змін, проте її основні елементи збереглися в багатьох сучасних освітніх закладах. Під час аналізу необхідно розмежовувати історичний внесок Коменського в теоретичне обґрунтування систематизованого шкільного навчання та тривалий процес формування конкретних організаційних форм освіти.

Важливо розглянути погляди Коменського на особистість учителя та його професійну діяльність. Учитель у його педагогічній системі є організатором навчання, який повинен володіти знаннями, уміти зрозуміло пояснювати матеріал, підтримувати дисципліну й сприяти моральному розвитку вихованців. Ефективність навчання залежить від підготовленості педагога, продуманості його дій і відповідності методів поставленій меті.

Коменський приділяв увагу також виховному значенню освіти. Він наголошував на необхідності формувати в дітей моральні якості, відповідальність, повагу до інших людей і прагнення до знань. Навчання, на його думку, не повинно обмежуватися механічним запам'ятовуванням фактів, а має сприяти розумінню сутності явищ і застосуванню знань у житті.

Узагальнюючи педагогічну спадщину Коменського, потрібно визначити, які його ідеї залишаються актуальними. До них належать доступність освіти, послідовність навчання, використання наочності, урахування вікових особливостей, систематична організація освітнього процесу та відповідальна роль учителя. Вивчення цих положень дає змогу зрозуміти історичні основи сучасної дидактики й оцінити внесок Коменського в розвиток світової педагогічної думки.

Практичні завдання

1. Складіть схему «Основні дидактичні принципи Яна Амоса Коменського», коротко розкривши зміст принципів природовідповідності, наочності, систематичності, послідовності та доступності навчання.

2. Проаналізуйте педагогічну ситуацію: учитель пояснює нову тему за допомогою схем і прикладів, спочатку повторює попередній матеріал, а потім переходить до складніших понять. Визначте, які дидактичні принципи реалізуються в цій ситуації.

3. Підготуйте коротке повідомлення про значення праці «Велика дидактика» для розвитку педагогічної науки та теорії навчання.

4. Сформулюйте аргументований висновок про те, які ідеї Коменського доцільно використовувати в сучасній діяльності вчителя та чому.

Контрольні запитання

1. Які історичні обставини вплинули на формування педагогічних поглядів Яна Амоса Коменського?
2. Які основні ідеї викладено в праці «Велика дидактика»?
3. У чому полягає сутність принципу природовідповідності?
4. Яке значення має принцип наочності в навчанні?
5. Чому Коменський наголошував на систематичності й послідовності навчального процесу?
6. У чому полягає внесок Коменського в розвиток класно-урочної системи?
7. Які вимоги до діяльності вчителя випливають із педагогічних поглядів Коменського?
8. Які положення педагогічної спадщини Коменського залишаються актуальними в сучасній освіті?

Практичне заняття № 5

Тема: Розвиток педагогічної думки в епоху Просвітництва: ідеї Джона Локка, Жан-Жака Руссо та Йоганна Генріха Песталоцці.

Мета практичного заняття

Охарактеризувати основні напрями розвитку педагогічної думки в епоху Просвітництва; розкрити педагогічні погляди Джона Локка, Жан-Жака Руссо та Йоганна Генріха Песталоцці; проаналізувати їхні уявлення про природу дитини, мету виховання, роль середовища й діяльності у формуванні особистості; визначити значення ідей просвітителів для становлення гуманістичної педагогіки та розвитку сучасної освіти.

Питання для обговорення

1. Історичні передумови розвитку педагогічної думки в епоху Просвітництва.

2. Педагогічні погляди Джона Локка: виховання характеру, роль середовища та формування особистості.

3. Концепція природного виховання Жан-Жака Руссо.

4. Педагогічна система Йоганна Генріха Песталоцці та принцип гармонійного розвитку дитини.

5. Значення педагогічних ідей просвітителів для подальшого розвитку педагогіки й освітньої практики.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття необхідно розглянути педагогічні ідеї епохи Просвітництва в контексті суспільних і культурних змін XVII–XVIII століть та початку XIX століття. Просвітницька думка сприяла поширенню переконання, що освіта, виховання й розвиток розумових здібностей людини можуть відігравати важливу роль у вдосконаленні суспільства. Педагогічні питання дедалі частіше розглядалися з позицій людської природи, досвіду, розуму та можливостей цілеспрямованого виховання.

Педагогічна думка епохи Просвітництва характеризувалася критичним переосмисленням традиційних підходів до навчання й виховання. Значна увага приділялася розвитку самостійного мислення, формуванню моральних якостей, значенню життєвого досвіду та врахуванню індивідуальних особливостей дитини. Водночас погляди окремих мислителів істотно відрізнялися щодо ролі вихователя, середовища й свободи у вихованні.

Особливе місце в історії педагогіки посідає Джон Локк, англійський філософ, який значну увагу приділяв впливу досвіду на формування особистості. У своїх педагогічних поглядах він обґрунтовував важливість виховання характеру, розвитку самоконтролю та формування розумних звичок. Локк вважав, що поведінка людини значною мірою формується під впливом життєвого досвіду й умов виховання.

Розглядаючи концепцію Локка, необхідно звернути увагу на його уявлення про роль середовища та прикладу дорослих. Вихователь має не лише передавати знання, а й допомагати дитині формувати відповідальність, самодисципліну та здатність керувати власною поведінкою. Важливими засобами виховання він уважав особистий приклад, розумне керівництво, послідовність вимог і розвиток звички діяти свідомо.

Локк також наголошував на необхідності фізичного виховання та практичної підготовки до життя. Освіта, на його думку, повинна враховувати майбутню діяльність людини й сприяти розвитку здатності приймати обґрунтовані рішення. Під час обговорення слід визначити, які положення його концепції пов'язані із сучасними уявленнями про виховання самостійності, відповідальності та культури поведінки.

Важливе місце в історії педагогіки посідає Жан-Жак Руссо, який виступав за перегляд традиційних методів виховання та обґрунтовував необхідність урахування природи й вікових особливостей дитини. У праці «Еміль, або Про виховання» він виклав концепцію природного виховання, відповідно до якої

розвиток особистості має відбуватися з урахуванням її природних потреб і можливостей.

Природне виховання Руссо передбачало повагу до дитинства як особливого періоду людського життя. Він заперечував механічне перенесення дорослих вимог на дітей і наголошував на необхідності створення умов, у яких дитина може здобувати власний досвід, спостерігати за явищами навколишнього світу та поступово розвивати самостійність. Вихователь, за Руссо, має не стільки нав'язувати готові висновки, скільки організовувати середовище для самостійного пізнання.

У процесі підготовки необхідно з'ясувати, яке значення Руссо надавав практичній діяльності та безпосередньому досвіду. Він вважав, що дитина краще засвоює певні знання, коли має можливість спостерігати, досліджувати й робити власні висновки. Такий підхід протиставлявся навчанню, побудованому виключно на заучуванні готових положень.

Водночас концепція Руссо мала суперечливі аспекти, зокрема щодо організації виховання та місця дорослого в житті дитини. Тому його педагогічні погляди доцільно аналізувати критично, відокремлюючи прогресивні ідеї поваги до дитинства й самостійності від положень, які не можна безпосередньо переносити в сучасну освітню практику.

Йоганн Генріх Песталоцці розвивав гуманістичні ідеї виховання та обґрунтовував необхідність гармонійного розвитку здібностей людини. Він вважав, що освіта повинна сприяти становленню особистості в єдності розумового, морального й фізичного розвитку. Важливим завданням виховання педагог уважав створення умов для розкриття внутрішніх можливостей дитини.

Педагогічна концепція Песталоцці ґрунтувалася на переконанні, що навчання має спиратися на безпосереднє сприйняття предметів і явищ, поступове ускладнення завдань та активність самого вихованця. Він наголошував на необхідності переходу від конкретного досвіду до узагальнення, а також на важливості розвитку спостережливості, мислення й практичних умінь.

Особливе значення Песталоцці надавав єдності розумового, морального та фізичного виховання. Розумовий розвиток передбачає формування здатності спостерігати, порівнювати, аналізувати й робити висновки. Моральне виховання пов'язане з розвитком доброзичливості, відповідальності, співчуття та поваги до інших людей. Фізичний розвиток забезпечує формування практичних умінь і підтримує гармонійне становлення особистості.

Педагогічні погляди Песталоцці також відображали прагнення зробити освіту доступнішою для дітей із різних соціальних верств. Він приділяв увагу вихованню дітей, які перебували в складних життєвих обставинах, і вважав, що належно організоване навчання може сприяти їхньому особистісному розвитку та підготовці до самостійного життя.

Порівнюючи педагогічні погляди Локка, Руссо й Песталоцці, необхідно визначити як спільні положення, так і принципові відмінності. Локк акцентував увагу на досвіді, середовищі та формуванні характеру; Руссо — на природному розвитку, самостійності й урахуванні особливостей дитинства; Песталоцці — на

гармонійному розвитку здібностей, практичному навчанні та моральному вихованні.

Узагальнюючи матеріал, слід підкреслити, що ідеї просвітителів сприяли переходу від суто традиційного розуміння виховання до більшої уваги до особистості дитини, її досвіду, здібностей і потреб. Їхня педагогічна спадщина вплинула на розвиток гуманістичної педагогіки, теорії навчання та сучасних підходів до організації освітнього процесу.

Практичні завдання

1. Складіть порівняльну таблицю «Педагогічні погляди Джона Локка, Жан-Жака Руссо та Йоганна Генріха Песталоцці», визначивши мету виховання, роль педагога, ставлення до дитини, методи навчання й основні результати виховного процесу.

2. Підготуйте коротке повідомлення про одну з педагогічних концепцій просвітителів. Розкрийте її основні положення та значення для розвитку педагогічної думки.

3. Проаналізуйте педагогічну ситуацію: учитель пропонує здобувачам освіти самостійно дослідити явище, сформулювати припущення та перевірити їх на практиці. Визначте, з якими педагогічними ідеями просвітителів пов'язаний такий підхід.

4. Сформулюйте аргументований висновок про те, які ідеї Локка, Руссо й Песталоцці є актуальними для сучасного виховання та навчання.

Контрольні запитання

1. Які історичні передумови визначали розвиток педагогічної думки в епоху Просвітництва?

2. Як Джон Локк пояснював вплив досвіду та середовища на формування особистості?

3. Яке значення Локк надавав вихованню характеру й самодисципліни?

4. У чому полягає сутність концепції природного виховання Жан-Жака Руссо?

5. Як Руссо розумів роль вихователя в організації розвитку дитини?

6. Які основні положення педагогічної системи Йоганна Генріха Песталоцці?

7. У чому полягає значення гармонійного розвитку розумових, моральних і фізичних здібностей?

8. Які спільні риси та відмінності мають педагогічні погляди Локка, Руссо й Песталоцці?

9. Які ідеї педагогіки Просвітництва зберігають актуальність у сучасній освіті?

Практичне заняття № 6

Тема: Педагогічні концепції Йоганна Фрідріха Гербарта, Адольфа Дістервега та Костянтина Ушинського.

Мета практичного заняття

Охарактеризувати основні положення педагогічних концепцій Йоганна Фрідріха Гербарта, Адольфа Дістервега та Костянтина Ушинського; розкрити їхній внесок у розвиток педагогічної теорії, дидактики й професійної підготовки вчителя; проаналізувати погляди педагогів на мету виховання, організацію навчального процесу та формування особистості; визначити значення їхньої спадщини для становлення сучасної педагогічної науки й освітньої практики.

Питання для обговорення

1. Основні положення педагогічної концепції Йоганна Фрідріха Гербарта.
2. Дидактичні погляди Гербарта та їхній вплив на організацію навчального процесу.
3. Педагогічні ідеї Адольфа Дістервега: природовідповідність, культуровідповідність і розвивальне навчання.
4. Погляди Костянтина Ушинського на виховання, навчання та професійну діяльність учителя.
5. Порівняльний аналіз педагогічних концепцій Гербарта, Дістервега й Ушинського та їхнє значення для сучасної освіти.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до практичного заняття необхідно розглянути педагогічні концепції Йоганна Фрідріха Гербарта, Адольфа Дістервега та Костянтина Ушинського в контексті розвитку європейської педагогічної думки XVIII–XIX століть. У цей період посилювалася увага до наукового обґрунтування навчання й виховання, визначення закономірностей розвитку особистості та вдосконалення професійної підготовки педагогів. Кожен із названих мислителів запропонував власне бачення мети освіти, ролі вчителя та способів організації навчального процесу.

Йоганн Фрідріх Гербарт прагнув побудувати педагогіку як систематизовану наукову дисципліну, пов'язану з філософією та психологією. Він вважав, що виховання має сприяти формуванню моральної особистості, здатної керувати власною поведінкою та діяти відповідно до етичних принципів. На його думку, навчання не повинно обмежуватися накопиченням знань, а має бути спрямоване на розвиток інтересів і формування моральних переконань.

Важливе місце в педагогічній системі Гербарта посідає виховуюче навчання. Цей підхід передбачає, що освітній процес одночасно забезпечує засвоєння знань і впливає на моральне становлення особистості. Зміст навчання, способи пояснення матеріалу та характер взаємодії вчителя з вихованцями повинні сприяти розвитку мислення, інтересів і відповідального ставлення до власних учинків.

Гербарт розглядав інтерес як важливу умову успішного навчання. Він наголошував, що педагог має не лише повідомляти нові відомості, а й допомагати учням установлювати зв'язки між знаннями, порівнювати факти, розуміти закономірності та розширювати власні уявлення про світ. Різнобічність інтересів розглядалася ним як важлива передумова гармонійного розвитку особистості.

Необхідно також звернути увагу на дидактичні положення Гербарта. У його педагогічній системі особливе місце посідала структурована організація уроку. У традиційному викладі його дидактичної концепції виділяють етапи ясності, асоціації, системи та методу, які пов'язувалися з послідовним засвоєнням і застосуванням навчального матеріалу. Пізніше в гербартіанській традиції поширилися формальні ступені навчання, що передбачали підготовку до сприйняття нового матеріалу, його пояснення, установлення зв'язків і практичне застосування.

Водночас погляди Гербарта потрібно оцінювати критично. Надмірне дотримання формальної послідовності уроку може обмежувати самостійність учнів і гнучкість педагогічної взаємодії. Для сучасної освіти важливо зберігати логічність і послідовність навчання, але поєднувати їх із дослідницькими методами, активністю здобувачів освіти та врахуванням їхніх індивідуальних потреб.

Адольф Дістервег зробив значний внесок у розвиток дидактики та професійної підготовки вчителя. Він виступав за активне навчання, самостійність мислення й розвиток здібностей вихованців. Дістервег наголошував, що завдання педагога полягає не тільки в передаванні знань, а й у формуванні здатності самостійно здобувати нову інформацію, аналізувати її та застосовувати на практиці.

Одним із центральних положень його концепції є принцип природовідповідності. Дістервег вважав, що навчання має відповідати віковим особливостям, здібностям і можливостям вихованців. Учитель повинен ураховувати рівень підготовленості учнів, добирати доступні завдання та створювати умови для поступового розвитку їхніх розумових сил.

Важливим для Дістервега був також принцип культуровідповідності, відповідно до якого виховання й навчання необхідно організовувати з урахуванням історичних, культурних і суспільних умов життя людини. Освіта повинна допомагати вихованцеві орієнтуватися в навколишньому світі, засвоювати культурні цінності та розуміти суспільні процеси.

Дістервег особливо підкреслював значення самостійності в навчанні. Він вважав, що знання мають набуватися не лише шляхом запам'ятовування готових відповідей, а й через спостереження, роздуми, постановку запитань і розв'язання проблем. Педагог повинен спонукати учнів мислити, розвивати їхню допитливість і підтримувати прагнення до самоосвіти.

Значну увагу Дістервег приділяв особистості вчителя та його професійній підготовці. Він наголошував на необхідності ґрунтовних предметних знань, педагогічної компетентності, моральної відповідальності й постійного

самовдосконалення. Учитель, який сам прагне до розвитку, здатний краще підтримувати пізнавальну активність вихованців і формувати в них інтерес до навчання.

Важливе місце в історії педагогіки посідає Костянтин Ушинський, якого вважають одним із засновників наукової педагогіки у східноєвропейській традиції та визначним представником української культурно-освітньої спадщини. Він прагнув обґрунтувати педагогічні положення з урахуванням даних психології, фізіології та інших наук про людину. Ушинський наголошував, що ефективне виховання потребує глибокого розуміння особистості, її вікових особливостей, потреб і закономірностей розвитку.

Народність виховання є одним із ключових положень педагогічної концепції Ушинського. Він вважав, що виховання має спиратися на мову, історію, культуру, традиції та суспільний досвід народу. Рідна мова розглядалася ним як важливий засіб розумового розвитку, передавання культурної спадщини й формування світогляду. Водночас педагогічні ідеї Ушинського потрібно розглядати в історичному контексті його діяльності та суспільних обставин XIX століття.

Ушинський надавав великого значення праці у вихованні. На його думку, трудова діяльність сприяє розвитку самостійності, відповідальності, дисциплінованості та поваги до результатів власної й чужої роботи. Виховання має готувати людину до активного життя, формувати моральні переконання та допомагати усвідомлювати значення особистих зусиль.

Окремої уваги заслуговують погляди Ушинського на професійну діяльність учителя. Він наголошував, що педагогічна майстерність потребує не лише природних здібностей, а й систематичної підготовки, ґрунтовних знань, педагогічного досвіду та постійного вдосконалення. Учитель повинен розуміти закономірності розвитку дитини, уміти організовувати навчання, добирати відповідні методи й відповідально ставитися до виховного впливу на особистість.

Ушинський також підкреслював значення свідомого й послідовного навчання. Засвоєння матеріалу має спиратися на розуміння, а не лише на механічне запам'ятовування. Учитель повинен установлювати зв'язок між новими знаннями та вже набутим досвідом вихованців, використовувати доступні пояснення й організовувати діяльність, яка сприяє розвитку мислення.

Порівнюючи педагогічні концепції трьох мислителів, слід звернути увагу на їхні спільні положення. Гербарт обґрунтовував виховуючий характер навчання та значення інтересу; Дістервег наголошував на самостійності, природовідповідності й розвитку здібностей; Ушинський поєднував науковий підхід до педагогіки з увагою до рідної мови, народної культури та професійної підготовки вчителя.

Узагальнення їхньої спадщини дає змогу зрозуміти, що розвиток педагогіки відбувався через пошук ефективних способів поєднання навчання й виховання, засвоєння знань і самостійної діяльності, наукового обґрунтування

освітнього процесу та врахування особливостей особистості. Ці питання залишаються важливими й для сучасної освіти.

Практичні завдання

1. Складіть порівняльну таблицю «Педагогічні концепції Гербарта, Дістервега та Ушинського», визначивши мету виховання, роль учителя, особливості навчання, основні педагогічні принципи та значення цих ідей для сучасної освіти.

2. Підготуйте коротке повідомлення про один із напрямів педагогічної спадщини Гербарта, Дістервега або Ушинського. Поясніть, як відповідні ідеї вплинули на розвиток педагогічної теорії чи практики.

3. Проаналізуйте педагогічну ситуацію: учитель пропонує здобувачам освіти самостійно розв'язати проблемне завдання, допомагає їм установити зв'язки між відомими й новими знаннями та організовує обговорення результатів. Визначте, які положення педагогічних концепцій розглянутих мислителів можна застосувати для пояснення цього підходу.

4. Сформулюйте аргументований висновок про значення наукового підходу до педагогіки, самостійності вихованців і професійної підготовки вчителя для розвитку сучасної освіти.

Контрольні запитання

1. Які основні положення педагогічної концепції Йоганна Фрідріха Гербарта?
2. У чому полягає сутність виховуючого навчання?
3. Яке значення Гербарт надавав інтересу в процесі засвоєння знань?
4. Які педагогічні принципи обґрунтовував Адольф Дістервег?
5. У чому полягають принципи природовідповідності та культуровідповідності?
6. Як Дістервег розумів роль самостійної діяльності в навчанні?
7. Що означає принцип народності виховання в педагогічній концепції Костянтина Ушинського?
8. Яке значення Ушинський надавав рідній мові та праці у вихованні?
9. Які вимоги до професійної діяльності вчителя висував Ушинський?
10. Які положення педагогічних концепцій Гербарта, Дістервега й Ушинського залишаються актуальними для сучасної освіти?

Методичні рекомендації

Під час підготовки до заняття необхідно розглянути розвиток української освіти XVI–XVIII століть в умовах суспільних, релігійних і культурних змін. Важливо з'ясувати, як освітні установи сприяли збереженню мови, культури, поширенню грамотності та формуванню освіченої верстви суспільства.

Братські школи створювалися при православних братствах і відігравали важливу роль у поширенні освіти. У них вивчали читання, письмо, граматику, церковний спів, а також грецьку й латинську мови. Навчання поєднувалося з моральним і релігійним вихованням.

Острозька академія, заснована в другій половині XVI століття, стала одним із провідних осередків української освіти. Її діяльність була пов'язана з вивченням мов, філософії, богослов'я та інших дисциплін. Важливе значення мала діяльність Острозького культурно-освітнього осередку у розвитку книгодрукування й поширенні знань.

Києво-Могилянська академія стала визначним центром вищої освіти, де вивчали мови, риторику, поетику, філософію та богослов'я. Її випускники зробили вагомий внесок у розвиток науки, культури й освіти в Україні та інших країнах. Під час аналізу необхідно визначити спільні риси й відмінності цих освітніх установ та їхній вплив на подальший розвиток педагогічної думки.

Практичні завдання

1. Складіть порівняльну таблицю «Братські школи, Острозька академія та Києво-Могилянська академія», зазначивши час виникнення, мету діяльності, зміст навчання й історичне значення.
2. Підготуйте коротке повідомлення про діяльність одного з освітніх осередків України XVI–XVIII століть.
3. Проаналізуйте значення українських освітніх установ у збереженні національної культури, розвитку писемності та підготовці освічених людей.
4. Сформулюйте висновок про внесок братських шкіл, Острозької та Києво-Могилянської академій у становлення української освітньої традиції.

Контрольні запитання

1. Які історичні умови впливали на розвиток освіти в Україні у XVI–XVIII століттях?
2. Якими були основні завдання братських шкіл?
3. Яке значення мала Острозька академія для української культури й освіти?
4. Які дисципліни вивчали в Києво-Могилянській академії?
5. У чому полягав внесок Києво-Могилянської академії в розвиток вищої освіти?
6. Які спільні риси мали братські школи, Острозька академія та Києво-Могилянська академія?
7. Як діяльність цих установ сприяла формуванню національної освітньої традиції?
8. Яке значення має їхня історична спадщина для сучасної освіти України?

Практичне заняття № 8

Тема: Українська педагогічна думка XIX — початку XX століття: педагогічні ідеї Григорія Сковороди, Костянтина Ушинського та Софії Русової.

Мета практичного заняття

Охарактеризувати основні напрями розвитку української педагогічної думки, розкрити значення педагогічних ідей Григорія Сковороди, Костянтина Ушинського та Софії Русової для становлення національної освіти й виховання.

Питання для обговорення

1. Основні особливості розвитку української педагогічної думки XIX — початку XX століття.
2. Педагогічні погляди Григорія Сковороди та їхнє значення для української освіти.
3. Костянтин Ушинський про народність виховання, рідну мову та роль учителя.
4. Педагогічні ідеї Софії Русової щодо національного виховання й дошкільної освіти.
5. Значення спадщини українських мислителів для сучасної педагогіки.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до заняття необхідно розглянути розвиток української педагогічної думки, звернувши увагу на суспільні й культурні умови, які впливали на становлення національної освіти.

Особливу увагу приділіть педагогічним поглядам Григорія Сковороди, зокрема ідеям самопізнання, морального вдосконалення та природовідповідності. Розглядаючи спадщину Костянтина Ушинського, зосередьтеся на принципі народності виховання, значенні рідної мови та особистості вчителя. У педагогічній концепції Софії Русової проаналізуйте роль національного виховання, індивідуального підходу до дитини й розвитку дошкільної освіти.

Практичні завдання

1. Складіть порівняльну таблицю педагогічних ідей Григорія Сковороди, Костянтина Ушинського та Софії Русової.
2. Підготуйте коротке повідомлення про внесок одного з педагогів у розвиток української освіти.
3. Визначте спільні риси педагогічних поглядів цих мислителів.
4. Обґрунтуйте, які їхні ідеї залишаються актуальними для сучасної української школи.

Контрольні запитання

1. Які особливості характеризували розвиток української педагогічної думки в XIX — на початку XX століття?
2. У чому полягає сутність педагогічних поглядів Григорія Сковороди?
3. Що означає принцип природовідповідності у вихованні?
4. Як Костянтин Ушинський обґрунтовував значення народності виховання?

5. Яку роль педагог відводив рідній мові?

6. Яке значення має особистість учителя у педагогічній концепції Ушинського?

7. Які основні педагогічні ідеї розвивала Софія Русова?

8. Як Софія Русова розуміла значення національного виховання?

9. Що об'єднує педагогічні погляди Сковороди, Ушинського та Русової?

10. Які ідеї цих мислителів можна застосовувати в сучасній освіті України?

Практичне заняття № 9

Тема: Розвиток педагогіки й освітніх систем у XX столітті: педагогічні концепції Антона Макаренка, Василя Сухомлинського та зарубіжних педагогів.

Мета практичного заняття

Охарактеризувати основні тенденції розвитку педагогіки й освітніх систем у XX столітті, розкрити зміст педагогічних концепцій Антона Макаренка, Василя Сухомлинського та зарубіжних педагогів, визначити їхній вплив на розвиток теорії й практики виховання.

Питання для обговорення

1. Основні напрями розвитку педагогіки й освітніх систем у XX столітті.

2. Педагогічна концепція Антона Макаренка: колектив, дисципліна та виховання відповідальності.

3. Гуманістичні ідеї Василя Сухомлинського та їхнє значення для виховання особистості.

4. Педагогічні концепції зарубіжних педагогів XX століття.

5. Вплив педагогічних ідей XX століття на сучасну освіту.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до заняття розгляньте основні зміни в організації освіти та розвитку педагогічної науки у XX столітті. Зверніть увагу на поширення нових підходів до навчання, виховання й розвитку особистості.

Проаналізуйте педагогічні погляди Антона Макаренка щодо виховного колективу, відповідальності та організації спільної діяльності. У спадщині Василя Сухомлинського зосередьтеся на гуманізмі, індивідуальному підході, моральному вихованні й повазі до дитини. Також розгляньте ідеї зарубіжних педагогів, зокрема Джона Дьюї, Марії Монтессорі та Селестена Френе, визначивши їхній внесок у розвиток освіти.

Практичні завдання

1. Складіть порівняльну таблицю педагогічних поглядів Антона Макаренка, Василя Сухомлинського та одного із зарубіжних педагогів XX століття.
2. Підготуйте коротке повідомлення про педагогічну концепцію одного з названих педагогів.
3. Визначте спільні та відмінні риси їхніх підходів до навчання й виховання.
4. Наведіть приклади застосування педагогічних ідей XX століття в сучасному освітньому процесі.

Контрольні запитання

1. Які основні тенденції розвитку педагогіки характеризували XX століття?
2. У чому полягає сутність педагогічної концепції Антона Макаренка?
3. Яку роль Макаренко відводив виховному колективу?
4. Які основні принципи педагогічної системи Василя Сухомлинського?
5. Як Сухомлинський розумів гуманістичне виховання?
6. У чому полягають основні педагогічні ідеї Джона Дьюї?
7. Які особливості має педагогічна система Марії Монтессорі?
8. Який внесок у розвиток педагогіки зробив Селестен Френе?
9. Чим відрізняються підходи Макаренка та Сухомлинського до виховання особистості?
10. Які педагогічні ідеї XX століття залишаються актуальними сьогодні?

Практичне заняття № 10

Тема: Основні тенденції розвитку освіти й педагогічної думки на сучасному етапі: історична спадщина та перспективи розвитку освіти в Україні.

Мета практичного заняття

Визначити основні тенденції розвитку сучасної освіти й педагогічної думки, з’ясувати значення історико-педагогічної спадщини для вдосконалення освітнього процесу та окреслити перспективи розвитку освіти в Україні.

Питання для обговорення

1. Основні тенденції розвитку сучасної освіти та педагогічної науки.
2. Вплив історико-педагогічної спадщини на сучасні освітні процеси.
3. Компетентнісний підхід і особистісно орієнтоване навчання.
4. Цифровізація освіти та впровадження інноваційних педагогічних технологій.

5. Перспективи розвитку української освіти в умовах європейської інтеграції.

Методичні рекомендації

Під час підготовки до заняття проаналізуйте сучасні зміни в освіті, зокрема поширення компетентнісного підходу, цифрових технологій, індивідуалізації навчання та педагогіки партнерства.

Зверніть увагу на те, як ідеї видатних педагогів минулого використовуються в сучасній освітній практиці. Розгляньте перспективи розвитку освіти в Україні, пов'язані з європейською інтеграцією, забезпеченням якості освіти, розвитком інклюзивного навчання та підготовкою здобувачів освіти до вимог сучасного суспільства.

Практичні завдання

1. Визначте п'ять основних тенденцій розвитку сучасної освіти та коротко охарактеризуйте їх.
2. Наведіть приклади використання педагогічних ідей минулого в сучасному освітньому процесі.
3. Підготуйте коротке повідомлення на тему «Перспективи розвитку освіти в Україні».
4. Запропонуйте три заходи, які можуть сприяти підвищенню якості освіти в сучасному українському закладі освіти.

Контрольні запитання

1. Які основні тенденції характеризують розвиток сучасної освіти?
2. У чому полягає значення історико-педагогічної спадщини?
3. Що передбачає компетентнісний підхід до навчання?
4. Які особливості має особистісно орієнтоване навчання?
5. Як цифрові технології впливають на освітній процес?
6. Що таке педагогіка партнерства?
7. Яке значення має інклюзивна освіта?
8. Як європейська інтеграція впливає на розвиток української освіти?
9. Які основні проблеми сучасної освіти в Україні потребують розв'язання?
10. Які перспективи розвитку педагогічної науки й освітньої практики в Україні?

Перелік питань до практичних занять з дисципліни «Історія педагогіки»

1. Які основні теорії пояснюють виникнення виховання в первісному суспільстві?
2. Які особливості мало виховання дітей у первісному суспільстві?
3. Які форми передачі знань і життєвого досвіду використовувалися в первісних спільнотах?

4. Які особливості характеризували освітні системи Стародавнього Єгипту, Індії та Китаю?

5. Які соціальні групи мали доступ до освіти в стародавніх цивілізаціях?

6. Які основні особливості виховання й освіти були характерними для Стародавньої Греції?

7. У чому полягали відмінності спартанської та афінської систем виховання?

8. Які педагогічні ідеї висловлював Сократ?

9. Який внесок Платон і Арістотель зробили в розвиток педагогічної думки?

10. Які особливості мала система освіти в Стародавньому Римі?

11. Які основні риси характеризували виховання й освіту в епоху Середньовіччя?

12. Яку роль церква відігравала в розвитку середньовічної освіти?

13. Які типи навчальних закладів існували в середньовічній Європі?

14. У чому полягали особливості педагогічної думки доби Відродження?

15. Як гуманізм вплинув на зміст і цілі виховання в епоху Відродження?

16. Які основні педагогічні ідеї висловлювали мислителі доби Відродження?

17. Які основні положення педагогічної системи Яна Амоса Коменського?

18. У чому полягає значення принципу природовідповідності в педагогіці Коменського?

19. Яке значення мала праця Яна Амоса Коменського «Велика дидактика»?

20. Які дидактичні принципи обґрунтував Коменський?

21. Яку роль Коменський відводив учителю в освітньому процесі?

22. Які основні педагогічні ідеї Джона Локка?

23. Як Жан-Жак Руссо розумів природне виховання дитини?

24. У чому полягають особливості педагогічної концепції Йоганна Генріха Песталоцці?

25. Яке значення ідеї гармонійного розвитку особистості мали для педагогіки Просвітництва?

26. Які основні положення педагогічної концепції Йоганна Фрідріха Гербарта?

27. Як Гербарт пов’язував навчання з моральним вихованням?

28. Які принципи навчання й виховання обґрунтував Адольф Дістервег?

29. У чому полягає значення ідеї розвивального навчання в педагогічній спадщині Дістервега?

30. Які основні педагогічні погляди Костянтина Ушинського?

31. Як Ушинський обґрунтовував принцип народності виховання?

32. Які історичні умови сприяли розвитку освіти в Україні у XVI–XVIII століттях?

33. Якими були основні напрями діяльності братських шкіл в Україні?

34. Яке значення мала Острозька академія для розвитку української освіти й культури?

35. Яку роль Києво-Могилянська академія відіграла в розвитку педагогічної думки?

36. Які предмети вивчалися в українських братських школах та академіях?

37. Які особливості характеризували розвиток української педагогічної думки в XIX — на початку XX століття?

38. У чому полягає педагогічне значення ідей Григорія Сковороди?

39. Як Григорій Сковорода розумів самопізнання та природовідповідне виховання?

40. Яке місце посідали рідна мова й народні традиції в педагогічних поглядах Костянтина Ушинського?

41. Які основні ідеї Софія Русова розвивала у сфері національного виховання?

42. Який внесок Софія Русова зробила в розвиток дошкільної освіти в Україні?

43. Які основні тенденції характеризували розвиток педагогіки й освітніх систем у XX столітті?

44. У чому полягає сутність педагогічної концепції Антона Макаренка?

45. Яку роль Макаренко відводив виховному колективу у формуванні особистості?

46. Які основні принципи гуманістичної педагогіки Василя Сухомлинського?

47. Як Сухомлинський обґрунтовував значення індивідуального підходу до виховання?

48. Які основні педагогічні ідеї Джона Дьюї?

49. У чому полягають особливості педагогічної системи Марії Монтессорі?

50. Який внесок Селестен Френе зробив у розвиток інноваційних методів навчання?

51. Які основні тенденції розвитку сучасної освіти й педагогічної думки?

52. У чому полягає значення історико-педагогічної спадщини для сучасної освіти?

53. Які основні положення компетентнісного підходу до навчання?

54. У чому полягають особливості особистісно орієнтованого навчання?

55. Як цифровізація впливає на розвиток сучасних освітніх систем?

56. Яке значення має педагогіка партнерства в сучасному освітньому процесі?

57. Які основні принципи та завдання інклюзивної освіти?

58. Як європейська інтеграція впливає на розвиток системи освіти України?

59. Які актуальні проблеми сучасної української освіти потребують першочергового розв’язання?

60. Які перспективи розвитку освіти й педагогічної науки в Україні з урахуванням історичного досвіду?

Список використаної літератури

1. Галів М. Д. Історія освіти в Україні : методичні матеріали. Дрогобич : ДДПУ імені Івана Франка, 2024. 34 с.
2. Задорожна-Княгницька Л. В. Історія педагогіки : навчальний посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2025. 364 с.
3. Мосіяшенко В. А., Задорожна Л. В., Курок О. І. Історія педагогіки України в особах : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2025. 266 с.
4. Синявська О. О. Історія освіти і науки в Україні. Ч. 1. Традиції освіти та накопичення наукових знань у домодерний період : навчальний посібник. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2022. 160 с.
5. Скільський Д. М. Історія української педагогіки : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга, 2022. 340 с.
6. Хмельницька О. С. Педагогіка. Історія педагогіки : навчально-методичний посібник. Переяслав : Домбровська Я.М., 2021. 222 с.
7. Яцик Т.О., Степанюк В.В. Словник коротких термінів з Історії педагогіки. Луцьк : ФОП Мажула Ю.М., 2022. 28 с.

Навчальне видання

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Методичні рекомендації

Укладач: **Короленко** Віктор Леонтійович

Формат 60 х 84 1/16. Умовн. друк. арк. 5,7.
Тираж 20 прим. Зам. №.....

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету.
54010 м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 5.02.2013р.